

muhabbeti meydana getirir. Şevk ve zevki artırır. Peygamberlerin ve velilerin yoluna göm; ve fikre sevk eder. Töm; ve istiğfarı hatırlatır. Unutmamak gerekir ki helâl lokma ile salih ameller arasında sıkı bir irtibat söm; konusudur. Nitekim bir hadis-i şerifte, “Kim kırk gü lokma yerse Allah onun kalbini nurlandırır, kalbinden hikmet pınarları akıdır”[5] buyrulmaktadır. Abdühid b. Zeyd (k.s.) hazretleri şöm;yle buyurmuştur: ‘’Midesini koruyan, dinini korumuştur.’’ Haram ise, belli ve açık olan, h&uum;l;km&uum;l; kesin olarak bilinen ve M&uum;l;manlardan hiç birinin hakkında farklı d&uum;l;şünmediği yasak şeylerdir. Hayatında dinin h&uum;l;k&uum;l;mlerine göre hareket etmeyen, m&uum;l;bah ve helâli tercih etmeyen, takvanın gereklerine uymayan, muamelelerinde hileye başvuran, her fırsatta ihanet eden başkasına ait bir şeyi çalan veya gasp eden, başkasını aldatan bir kimse haram işlemiş olur ve bu yollarla elde ettiği kazancı da haram olur. İnsanlığın başta gelen faziletlerinden biri helâl dairede yaşamak, helâl kazanmak ve helâl yolda harcamaktır. Cenab-ı Hak, bizi imtihan etmek için bazı şeyleri haram, bazılarını da helâl kılmıştır. Fakat helâl dairesini o kadar geniş tutmuştur ki harama girmeye ne ihtiyaç ne de mecburiyet vardır. Sonra haram daireyi mayınlı böge gibi tehlikelerle doldurmuş, helâl daireyi de meyvelerle dolu g&uum;l;ll&uum;l;k g&uum;l;listanlık bir bahçeye d&uum;l;nd&uum;l;rm&uum;l;şt&uum;l;r. Birçok emir ve yasağı da sırf bizim iyiliğimiz, d&uum;l;nya ve ahiret mutluluğumuz için koymuştur. Haramla beslenen bir v&uum;l;cut, d&uum;l;nyada haramı terk ederek tövbe suyu ile temizlenmezse ahirette cehennem ateşi ile temizlenecektir. Bir hadis-i şerifte şöm;yle buyrulmuştur: "Haram ile beslenmiş bir v&uum;l;cut cennete giremez; ateş/cehennem onun için daha uygundur." Gaflet ve isyan haram lokmadan meydana gelir. Gazap ve şehvet haram lokmanın &uum;l;r&uum;l;n&uum;l;d&uum;l;r. Haset ve kin haram lokmanın mahsul&uum;l;d&uum;l;r. B&uum;l;t&uum;l;n dert ve belaların sebebi haram lokmadır. Haram lokma, aşk ve muhabbeti yok eder, d&uum;l;nya sevgisini artırır, d&uum;l;nyaya d&uum;l;ş&uum;l;n kılar, ahireti unutturur, ibadet şevkini yok eder. Zira iyilikler daima iyiliği, köt&uum;l;l&uum;l;kler de daima köt&uum;l;l&uum;l;ğ&uum;l; celbeder. B&uum;l;t&uum;l;n g&uum;l;nahlar kalbi karartır, katılaştırır ve ibadet yapma zevkine mani olur. Ancak buna en çok m&uum;l;essir olan da haram lokmadır. Haram lokma ile beslenen bir v&uum;l;cutun organları bir fesat fabrikası gibi şer ve köt&uum;l;l&uum;l;ğ&e çalışırlar. Sehl et-T&uum;l;sterî (k.s) hazretleri şöm;yle buyurmuştur: ‘’Haramdan yiyen kimsenin yedi azası da isyan eder. İster bilsin, ister bilmesin; haramdan yemeyi ister dilesin, isterse dilemesin, durum değişmez. Kimin yiyeceği helâlinden olursa, âzaları ona itâat eder ve o kimse hayırlar yapmaya muvaffak olur.‘’[6] Ş&uum;l;PHELİ ŞEYLER Ş&uum;l;pheli ise, "Âlimlerin hakkında ihtilaf ettikleri ve gör&uum;l;ş birliğinde olmadıkları şeylerdir." İşin için h&uum;l;km&uum;l; y&uum;l;z&uum;l; karışık olup delillerin mana ve işareti kapalı olduğu için h&uum;l;km&uum;l; karışıktır; delili gizli olup açık değildir. O y&uum;l;zden bu mevzuda ihtilaf edilmiştir. Ebû Bekir el-Mervezî (rh.a.) der ki, "Ebu Abdullah'a ş&uum;l;phelerin ne olduğunu sordum?" Bana, "Ş&uum;l;pheyi tarif edebilir misin?" diye sordu; Ben "Ş&uum;l;phe, kendisine helal denmediği gibi haram da denmeyen şeydir." dedim. O zaman Ebu Abdullah, "O helal ile haram arasında bir şeydir." dedi. Haramdan ve harama yol açan vasıtalarından kaçmak gerektiği gibi, haram ş&uum;l;phesi taşıyan işlerden ve kazançlardan da uzak durmak gerekir. Mide, yenilen ve içilen şeylerin toplandığı yerdir. Bu sebeple yenilen ve içilen her şeyin insanın maddi teşekk&uum;l;l&uum;l;nde ve manevi terakkisinde etkisi ve tesiri vardır. Hatta kişinin s&uum;l;lb&uum;l;nden meydana gelecek olan çocuklarına bile sirayet eder. Bu nedenle gafletten uzak ve şuurlu olmak gerekir. Hatta bebek besmelesiz emzirilmemelidir. İmam Gazâlî hazretlerinin (rh.a) bu husustaki uyarısı

mükemmeldir. Hazret şöyle diyor: “Haram yiyip içen bir kadının sütüyle beslenen bir çocuk, ileride kötü şeylere ve çirkin işlere meyleder. Bu sebeple çocuğu, ancak haram yemeyen salih bir kadın emzirmelidir. Zira haramdan hâsıl olan sütün bereketi olmaz ve ondan emzirdiği veya haram yedirdiği zaman çocuğun tabiatı, o haramla münasebeti bulunan kötü şeylere yönelir. Çocuğun şirret olmasının kaynağı haram yemektir.” Kalp, vücudun pusulasıdır. Helâl lokma ile doğru yolu gösterir. Haram ile yanlış istikameti gösterir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhü aleyhi ve sellem) helâl, haram ve şüpheli şeylere dikkat çektikten sonra kalbe de dikkat çekiyor ve buyuruyor: “Dikkat edin! İnsan vücudunda küç ücük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa bütün vücut iyi olur. Şayet o bozulursa bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalptir.”[7] Demek ki yenilen ve içilen şeyler kalbe etki ediyor. Çünkü mide yenilen şeyleri hazmettikten sonra gerekli yerlere gönderir, kalbe de kan olarak gönderir. Kalp ise bu kanı bütün vücuda pompalar. İşte helâl lokma ile hâsıl olan kan, kalbi manen sağlıklı kılar ve bu sağlıklı kalbin pompalayıp gönderdiği diğer organlara da sıhhat verir. Fakat haram lokma ile hâsıl olan kan, kalbi de kalıbı da ifsat eder, manen hasta eder. Haram lokma neticesinde kalp bozulur. Kalp bozuldu mu, diğer organlar da bozulmaya mahûmdur. Zira kalp beden ülkesinin sultanıdır, sultan gitti mi asker de gider, ülke de gider. Gavs-ı Geylânî’nin (k.s) şu nasihati çok önemlidir: “Ey evlat! Haram yemek kalbini ölürür. Helâl yemek ise varlığına can katar. Bir lokma vardır, kalbinin karartır. Bir lokma vardır, derununa nurlar saçar. Bir lokma vardır, yiyince dünyaya dalarsın. Bir lokma vardır, yiyince bu âlemin ötesine geçersin. Ama bunlardan daha üstün bir lokma vardır ki onu yiyen dünyayı da ahreti de bırakır. İşte bu lokma seni tabiatın yaratıcısına ulaştırır. Haram yemek, seni dünya ile uğraştırır, hataları sevdirebilir. Mubah olan şeyleri yemek, kalbi ahret âlemine iter ve taatle meşgul eder. Helâl yemek ise yaratana yaklaştırır.”[8] Ebû Bekir Dîneverî ed-Dükkî hazretleri (k.s) ise şöyle demiştir: “Mide yiyeceklerin toplandığı bir yerdir. Oraya helâl lokma koyarsan azaların salih amel yapar. Şüpheli şeyler koyarsan, Allah’a giden yol karışır. Haram şeyleri koyarsan, (kalbini karartır) seninle Allah arasında perde olur.”[9] Süfyân-ı Sevrî (k.s.) ise: ‘’Kişinin dindarlığı ekmeğinin helâlîği nispetindedir.‘’ buyurmuştur. Bir gün kendisine: - Efendim! Namazı birinci safta kılmanın faziletini anlatır mısınız? dediklerinde de helâl lokmaya dikkat çemiş ve: - Kardeşim! Sen ekmeğini nereden kazanıyorsun ona bak! Kazancın helâl olduktan sonra hangi safta dersen orada namazını kıl; bu hususta sana güçlük yoktur, cevabını vermiştir. Büyük ariflerden İbrahim b. Ethem (k.s.): “Kemale erenler, ancak midelerine gireni kontrol etmekle kemale erdiler.” demiştir. Önêki büyükler, yedikleri ve içtikleri şeylerin helâl ve temiz olması hususunda çok hassas ve titiz davranıyorlardı. Onlardan biri de Şah-ı Nakşibend hazretleri (k.s) idi. O, maişet ve geçimine bir çekirdek bile haram karıştırmazdı. Kendisinin ve aile efradının helâl yemesine çok dikkat ederdi. Şüphelendiği herhangi bir şey olursa ondan da uzak dururdu. Şah-ı Nakşibend hazretleri (k.s) “İbadet on kısımdır. Dokuzu helâl rızık aramaktır. Diğer kısmı salih ameller ve ibadetlerdir”[10] hadisini önê alırdı. Bu sebeple nafakasını çalışarak temin ederdi, kendisi bizâtih eker, biçerdi. Emir Külal (k.s.) Hazretlerinin annesi şöyle anlatmıştır: “Emir Kulal’e hamile iken, şüpheli bir lokma yesem, karın ağrısına tutulurdum. O lokmayı midemden geri çıkarmadıkça, karın ağrısından

kurtulamazdım. Bu hal başımdan ü¸ defa ge¸ti. Sonra ¸ok temiz ve hayırlı bir ¸ocuğa hamile olduğumu anladım. Bunun üzerine yediğim lokmaların helalden olmasına ¸ok dikkat edip, ihtiyatlı davrandım.”[11] Şah-ı Nakşibend hazretlerine (k.s) “Namazda hudû ve huşû nasıl elde edilir?” diye sorulunca şöyle buyurdu: “Huzurlu bir halde helâl lokma yiyin. Huzur ile abdest alın ve namaza başlarken iftitah tekbirini kimin huzuruna durduğunuzu bilerek ve düşünerek söyleyin.” [12] İbrahim b. Ethem’e bir gen¸ten bahsettiler. Onun gece-gündüz ibadet ve taat i¸inde olduğunu, sık sık vecde gelip kendinden ge¸tiğini söylediler. O da bu genci merak eti, yanına gitti, ü¸ gün misafiri oldu. Genci anlatılanların ¸ok daha ötesinde bir halde gördü. Gen¸teki halin şeytandan mı yoksa Hak’tan mı olduğunu anlamak istedi. Onun yediğine baktı, lokmaları helalden değildi. “Allahu Ekber, bu haller hep şeytandan kaynaklanıyor” deyip, genci evine davet etti. Ona kendi temiz ve helal yiyeceklerinden yedirdi. Gencin hali değişti, o cezbe halleri gitti, gayreti kalmadı. Gen¸ bu hale şaşırdı. İbrahim b. Ethem’e: “Sen bana ne yaptın?” diye sordu. Hazret: “Senin yediklerin helal değildi. Yediklerinle birlikte şeytan da midene giriyordu. Üzerindeki haller şeytandan kaynaklanıyordu. Helal yiyince, i¸ine şeytan giremedi. Asıl ve doğru halin şimdi ortaya ¸ıktı.” dedi.[13] Evet, helâl ve temiz lokma yiyen bir kimsenin bünyesi sağlam, karakteri temiz, kalbi huzurlu, bedeni nurlu, ibadeti güzel ve duası makbul olur. Haram ve şüpheli lokma yiyen bir kimsenin bedenine ise kasvet, sıklet ve gaflet sirayet eder. Bu manada, Hz. Ebu Bekir Sıddık’ın (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Biz, bir harama düşeriz korkusu ile yetmiş tane helali terk ederdik.” Dua, Allah’a yalvarıştır, yakarıştır. Bu da ancak helâl lokma ile olur. Haram yiyen bir kimsenin duası kabul olmaz. Resûl-i Ekrem (sallallâhü aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: “Bir kimse Allah yolunda uzun süre yolculuk yapar; sa¸ı başı toz toprak i¸inde kalır. Sonra ellerini semaya kaldırır, ‘Yâ Rabbil! Yâ Rabbil’ diye yalvarmaya başlar. Hâl buki yediği haram, i¸tiği haram, giydiği haram ve bütünüyle haramla büyümüş! Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!” [14] Yahya b. Muaz (r.ah) ise şöyle buyurmuştur: ‘’Tâat, Allah'ın hazinelerinden bir hazinedir. Onun anahtarı duadır. Bu anahtarın dişleri de helâl lokmalardır.‘’ Hak Teâlâ, bütün nimetleri insanlar i¸in yaratmıştır. Nitekim Cenab-ı Hak, "O Allah, yerde olanların hepsini sizin i¸in yarattı" [15] buyurmaktadır. Fakat bu nimetlerden yararlanmak i¸in ¸alışmak gerekir. İnsan her türü ihtiya¸lerini karşılayabilmek i¸in ¸alışıp ¸abalamak zorundadır. Bu ilâhi bir emirdir. Allah Teâlâ, "Gündüzü de ¸alışıp kazanma zamanı yaptık." [16] buyurmaktadır. Kazan¸ yolları ¸oktur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Biz sizi yeryüzüne yerleştirdik, orada size ge¸im vasıtaları yarattık, ge¸im yolları verdik" [17] buyurmaktadır. İslâm’da bu yollardan birini se¸ip ¸alışmak Müslümanın ayrılmaz bir vasfıdır. Müslüman hi¸bir zaman tembel olmaz, olamaz. Boş durmaz. O, ¸alışmanın değerini ve yerini bilir. Yerüstü ve yeraltı nimetlerinden faydalanmak i¸in emek sarf eder. Çalışmadan başkalarının yardımını beklemek, onurlu Müslümana yakışmayan bir tutumdur. Şeyh Sa‘di Şirazi (k.s) der ki: Dervişin biri gezerken ayaksız bir tilki gördü, hayrete düştü. “Nasıl yaşar bu hayvan, ne yer ne i¸er?” diyerek, Allah’ın lütfuna hayran oldu. Derken bir aslan ¸ıkageldi, ağzında ¸akal taşıyordu. Görkemli ve korkun¸ hayvan avının bir kısmını yedi, doyunca kalanını bırakıp gitti. Tilki artığa doğru sürünerek yaklaştı ve afiyetle yiyip karnını doyurdu.

İslam'ın farz olan temel ilimlerini öğrendikten sonra, rızıkını helalden kazanmak da farzdır. [20] Evet, bilmeyen işçinin ilim farz olduğu gibi, yemek için de helal kazanmak farzdır. Sonra farzlara ait birtakım ilim ve hükümler vardır. Kim, bu farzın ilimlerini tam olarak bilmez ve hükümlerini yerine getirmemezse sanki onları hiç bilmemiş gibi olur. Hz. Ömer (r.a), arşı pazar yerlerini dolaşır ve oradakilere kamçıyla vurarak; "Buralarda ancak fıkıh hükümlerini iyi bilenler ticaret yapsınlar; yoksa bilmeden faiz yer, harama düşerler" derdi. [21]

Resul-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem), bir sabah ashabi ile oturup sohbet ediyordu. O sırada kuvvetli bir gencinden iş yerine doğru gitti. Ashaptan bazıları, "Şu gence yazık! Keşke gencini ve gencini; Allah yolunda değerlendirseydi. Erkenden dnyalık kazanmaya gideceğine, buraya gelip birkaç şey öğrenseydi" deyince, Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Öyle demeyin! Şayet bu gencil kimseye muhtaç olmamak, anne babasının, oluk oluk çocuğunun ihtiyaçlarını temin etmek için gidiyorsa bu kişi Allah yolundadır ve attığı her adımı da ibadet sayılır. Fakat bu kişi insanlara karşı övünmek, fazla mal biriktirmek ve sırf keyif sürmek için çalışıyorsa şeytanla beraber ve şeytanın yolundadır." [22] buyurdu. Nitekim bir hadis-i şerifte, "Kim nefisin dilencilikten korumak, oluk oluk çocuğunun nafakasını temin etmek ve fakir komşularına yardım etmek için helalden kazanırsa o kimse kıyamet gününde Allah'ın huzuruna yazılır; ayın on dördü gibi parıl parıl parladığı halde varır." [23] buyrulmuştur. Hz. Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), insanları çalışmaya sevk eder ve dilenmekten sakındırarak şöyle derdi; "Sizden birinin baltasını ve ipini alarak dağa çıkması ve oradan odun taşıyarak satıp parasıyla geçmesi ve sadaka olarak vermesi -versinler veya vermesinler- insanlardan bir şeyler dilenmesinden daha hayırlıdır." [24] Lokman Hekim'in hikmetleri arasında oğluna şunları söylediği yer alır; "Ey oğul! Helal kazanmak ile yoksulluktan korun. Yoksul düşün; sen kimse değil; musibetle karşılaşır. Birincisi, din zayıflığıdır. İkincisi, akıl zayıflığıdır. Üçüncüsü, fakirlik insanı köleleştirir; dördüncüsü, şükranı siler. Beşincisi, insanı şaşırır. Altıncısı, insanı, maddiyete ve insanlığı kaybolur." [25] İlimlerden birisi çalışarak, çocuk sahibi bir adamın işsiz-güçsüz dolaştığını görünce, onu şöyle uyardı: "Çalış, bir meslek edin; eğer bir kazancın olursa ailen, dünyandan yer; ama bir kazancın yoksa dininden yer." İmam Evza'icir (rh.a), bir gün İbrahim b. Edhem (k.s) ile karşılaştı. İbrahim b. Edhem (k.s) omzunda bir miktar odun taşıyordu. Bu hali görünce Evza'icir (rh.a) ona, "Ey İbrahim! Bu yaptığın nedir? Dostların senin ihtiyacını temin ederler." deyince, İbrahim b. Edhem (k.s), "Ey Eb'ur-Ruh! Bana söyle. Zira helal kazanmak; uğrunda zorluklara katlanan kimseye cennet vâcib olur, diye duyduğum işçinin, kendi nafakasını kendim temine çalıştırma." dedi. [26] İlimlerden birisi, maddiyetle demidir. "Hiç kimselerin amelinden işliyor musun? Gerçek yığınların ameli, helal rızık kazanmak ve ailesine helalinden yedirip içmektir." [27] Rızıklar, ezelde takdir ve tayin edilmiştir. Hatta her zerlerine kime ait oldukları yazılmıştır. Artmaz ve eksilmez. Sebeplere tevessül ise rızıkla sebep olarak takdir olduğu kadar netice verir. Zira Allah Te'âlâ önce rızıkları, sonra da canlıları yaratmıştır. Rızık, insanın ana karnında teşekkül etmiş ve ecele kadar devam eder. Ecel, bir manada dünyaya ait rızık bitim noktasıdır. Hz.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), buna işaret ederek şöyle buyurmuştur: "Bir nefis, kendisine ait rızık tamamlamadan ölmez. Öyleyse Allah'tan korkun ve rızıkınızı güzel yollardan talep edin; helal yoldan alın, haram olanı bırakın!" [28] Evet, Allah Tealî rızka kefildir, ama çalışmayı da O emretmiştir. Rızık gelmesine çalışıp gayret etmeyi sebep kılmıştır. İslam, insanın ihtiyaçlarını rızık kapılarını çalışmak anahtarıyla açmıştır. Müslüman dünyası ve ahreti için çalışmak zorundadır. Şerefli bir surette çalışıp dengeli ve olgun bir hayat geçirmek boynunun borcudur. Helal ve meşru işlerde çalışmalı, helalinden kazanmalı, haram gıdalarla beslenmemeli ve oluk oluk ocağa da haram yedirmekten sakınmalıdır. Bu husus, hem ibadetlerimizin kabulü; hem de sosyal hayatımızın güzel ve huzuru için önemli ve gereklidir. Kısacası, Lokma tohumdur, mide topraktır, ameller de mahsullerdir. Mide toprağına hangi tohum atılırsa onun mahsulü alınır. Eğer mide toprağına helal lokma atılırsa ondan hayırlı ve güzel meyveler çıkar. Şayet haram lokma atılırsa ondan da çalışırken mahsuller çıkar. Buğday eken buğday, arpa eken de arpa alır. Hiç buğday ekip de arpa alan görülmüş mü? Toprağı atılan tohum, tatlı bir meyve ağacının tohumu ise vereceği mahsulün meyvesi de tatlı ve güzel olur. Eğer o tohum acı veya zehirli bir ağacın tohumu ise onun mahsulü de acı olur, zehirli olur. [29] Allah Tealî, temiz tohumlarla, mide toprağından, tarlasında hayırlı mahsuller almayı ve ilahî rızayı kazanmayı bizlere nasip eylesin inşallah. Amin.

[1] Bakara, 172. [2] Buhari, İman, 39; Müslim, Musakat, 107; Ebu Davud, Beyazıt, 3; Tirmizi, Beyazıt, 1; İbnu Mace, Fiten, 14; Ahmed, Müsned, IV, 269. [3] Müslim, Minâ, 23/51 [4] Bakara 2/268 [5] Ebucir, Nuaym, Hilye, 5/215; İbnü'l-Müsbak, Kitâb-ü'l-Zühd, nr. 1014; Deylemî, Firdevsî, I-Ahbâr, nr. 6179. [6] Evliyalar Ansiklope., X, 204; İslam Alimleri Ansiklopedisi, III, 294; Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya, I, 308 [7] Buhârî, İmân, 39, Beyazıt, 2; Müslim, Müsâkat, 20, 107; Ebucir, Davud, Beyazıt, 3 (nr. 3329); Tirmizî, Beyazıt, 1; İbn Mâce, Fiten, 14; el-Müsned, 4/269. [8] Abdülkadir-i Geylânî, el-Fethü'r-Rabbânî, s. 144. [9] Kuşeyrî, er-Risâle, s. 412; Câmî, Nefehât, s. 262. [10] Deylemî, Firdevsî, I-Ahbâr, nr. 4062 [11] Muzaffer Taşyrek, Hatme-i Hâcegan Sultanları, 50-51 (Hâcegan Yayınları-2005) [12] Ahmed Sıddîkî, Şah-ı Nakşibend, s.66; Hâmî, el-Hadîku'l-Verdiyye, s. 134. [13] Feridüddin-i Attar, Tezkiretü'l-Evliya [14] Müslim, Zekât (nr. 1015); Tirmizî, Tefsir, Bakara (2992); Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/328; Dirîmî, nr. 2717. [15] Bakara 2/29 [16] Nebe 78/11 [17] A'raf 7/10 [18]-Şeyh Sa'dî Şirazi, Bostan, 262 (Semerkand Yayınları) [19] Taberî, el-Mu'cemü'l-Evsat, nr. 5321; Deylemî, Firdevsî, I-Ahbâr, nr. 5722. [20] Taberî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, nr. 9994; Beyhakî, Şuabü'l-İmân, nr. 8741; Heysemî, Mecmau'z-Zevâ'id, nr. 291; Tebrîzî, Mişkât, nr. 2781. [21] Ebucir, Talib el-Mekkî, Kâfî, I-Kulûb, 2/262. [22] Taberî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, 19/129; Heysemî, Mecmau'z-Zevâ'id, 4/325. [23] Ebucir, Nuaym, Hilye, 8/215. [24] Buhârî, Zekât, 50; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/243; Ebucir, Nuaym,

Hilye, 7/71. [25] Savî, Tefsîr, 3/56; Gazîlî, İhyî, 1/763; a.mlf., Kimyî-yı Saîdet, s. 230; Heytemî, el-Fetîva’l-Hadîsiyye, s. 44. [26] Gazîlî, İhyî, 1/76 4; Kimyî-yı Saîdet, s.230. [27] Ebû Talib el-Mekkî, Kûtü’l-Kulûb [28] İbn Mîce, Ticîrît, nr. 2144; Hîkim, el-Müstedrek, 4/325; İbn Hibbîn, es-Sahîh, nr. 3239-3241; Beyhakî, Şuabü’l-İmîn, nr. 10505. [29] Bu sohbet bilhassa Helal Lokma kitabından özetlenerek hazırlanmıştır.

[İslam ve Hayat, Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)